

FRAZEOLOGIK BIRLIKLAR ORQALI HISSIYOT
IFODALANISHINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI
(O'ZBEK VA ISPAN TILI MISOLIDA)

Sabirova Nilufar Kamiljanovna

O'zDJTU o'qituvchisi

sabirovanilufar@91gmail.com

+998 90 972 00 23

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19941026>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 5-aprel 2026 yil
Ma'qullandi: 6-aprel 2026 yil
Nashr qilindi: 28-aprel 2026 yil

KEY WORDS

Frazeologiya,
lingvomadaniyat, hissiyot,
frazeologik birlik, semantika,
konnotatsiya, o'zbek tili, ispan tili,
emotsional ifoda, qiyosiy tahlil

ABSTRACT

Mazkur ilmiy maqolada frazeologik birliklar orqali hissiyot ifodalanishining lingvomadaniy xususiyatlari o'zbek va ispan tillari misolida qiyosiy tahlil qilinadi. Tadqiqotda frazeologizmlarning semantik tuzilishi, ularning emotsional-ekspressiv funksiyalari hamda milliy-madaniy konnotatsiyalari ilmiy manbalar asosida o'rganildi. O'zbek va ispan tillarida hissiyot ifodalovchi frazeologik birliklarning umumiy va farqli jihatlari, ularning madaniy asoslari hamda kommunikativ funksiyalari tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, frazeologik birliklar nafaqat tilning obrazlilik vositasi, balki milliy mentalitet, tarixiy tajriba va madaniy qadriyatlarining aksidir.

Kirish

Frazeologik birliklar til tizimining muhim qatlamlaridan biri bo'lib, ular nutqda obrazlilik, ekspressivlik va emotsional ta'sirchanlikni ta'minlaydi. Frazeologizmlar ko'pincha xalqning tarixiy tajribasi, turmush tarzi va madaniy qadriyatlarini o'zida mujassam etadi [1, 45-b.]. Tilshunoslikda frazeologiya masalalari ilk bor tizimli ravishda o'rganilgan bo'lib, uning nazariy asoslari ko'plab olimlar tomonidan ishlab chiqilgan.

Hissiyotlarni ifodalash tilning asosiy kommunikativ funksiyalaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, frazeologik birliklar orqali hissiy holatlar obrazli va kuchli ta'sir bilan ifodalanadi. O'zbek va ispan tillari turli til oilalariga mansub bo'lsa-da, ularda hissiyotlarni ifodalashda o'xshash va farqli lingvomadaniy xususiyatlar mavjud [2, 78-b.].

Mazkur maqolaning maqsadi — o'zbek va ispan tillarida hissiyot ifodalovchi frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlarini aniqlash va ularni qiyosiy tahlil qilishdan iborat.

Metodologiya

Tadqiqot jarayonida quyidagi ilmiy metodlardan foydalanildi:

qiyosiy-tarixiy metod, semantik tahlil, komponent tahlil, lingvomadaniy yondashuv va diskursiv tahlil.

Frazeologik birliklar o'zbek va ispan tilidagi ilmiy lug'atlar hamda frazeologik to'plamlardan tanlab olindi. Tahlilda ularning semantik tuzilishi, emotsional yuklamasi va madaniy asoslari aniqlashtirildi.

Shuningdek, frazeologik birliklarning hissiyot ifodalashdagi funksiyasi kontekstual tahlil asosida o'rganildi [3, 112-b.].

Natijalar

Tadqiqot natijasida quyidagi muhim jihatlar aniqlandi:

Birinchidan, o'zbek tilida hissiyot ifodalovchi frazeologik birliklar ko'pincha milliy turmush tarzi va an'analar bilan bog'liq. Masalan, "yuragi ezildi", "ko'ngli tog'dek ko'tarildi" kabi iboralar insonning ichki hissiy holatini ifodalaydi [4, 56-b.].

Ispan tilida esa hissiyot ifodasi ko'proq metaforik obrazlar orqali beriladi. Masalan, "tener el corazón en la mano" (yuragini qo'lida tutmoq) iborasi samimiylik va ochiqlikni bildiradi [5, 93-b.].

Ikkinchidan, har ikki tilda ham somatik komponentlar (yurak, ko'z, bosh va boshqalar) orqali hissiyot ifodalash keng tarqalgan. Bu holat universallik xususiyatini ko'rsatadi [6, 134-b.].

Uchinchidan, madaniy omillar frazeologizmlarning shakllanishida muhim rol o'ynaydi. O'zbek tilida kollektivizmga xos iboralar ko'p uchrasa, ispan tilida individual hissiyotlar kuchliroq aks etadi [7, 201-b.].

Tahlil va muhokama

Frazeologik birliklar orqali hissiyot ifodalanishini lingvomadaniy nuqtai nazardan tahlil qilish til va madaniyatning o'zaro uzviy bog'liqligini chuqurroq anglash imkonini beradi. Frazeologizmlar til tizimida tayyor semantik birlik sifatida shakllangan bo'lib, ular nutqda nafaqat axborot yetkazish, balki hissiy-ekspressiv ta'sir ko'rsatish vazifasini ham bajaradi. Shu bois ularni o'rganishda faqat lingvistik jihat emas, balki madaniy, psixologik va kognitiv omillarni ham hisobga olish zarur [1, 45-b.; 11, 173-b.].

Avvalo, o'zbek va ispan tillaridagi frazeologik birliklarning hissiyot ifodalashdagi umumiy jihatlarini ko'rib chiqish muhimdir. Har ikki tilda ham inson hissiyotlari ko'pincha somatik komponentlar orqali ifodalanadi. Masalan, "yurak", "ko'z", "bosh" kabi tana a'zolari asosidagi iboralar hissiy holatni ifodalashda faol qo'llaniladi. Bu hodisa universallik xususiyatiga ega bo'lib, inson psixofiziologik tajribasining umumiyliigi bilan izohlanadi [6, 134-b.]. Masalan, o'zbek tilidagi "yuragi siqildi" iborasi qayg'u yoki tashvish holatini bildirsa, ispan tilidagi "corazón roto" (singan yurak) iborasi ham xuddi shunday hissiy holatni ifodalaydi. Bu o'xshashliklar insoniyatning umumiy kognitiv tajribasi mavjudligini ko'rsatadi.

Biroq frazeologik birliklarning lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilinganda, milliy o'ziga xosliklar yanada yaqqol namoyon bo'ladi. O'zbek tilidagi frazeologizmlar ko'pincha kollektiv ong va ijtimoiy munosabatlar bilan chambarchas bog'liq. Masalan, "ko'ngli tog'dek ko'tarildi" iborasi nafaqat shaxsiy quvonchni, balki jamiyat ichidagi ijobiy munosabatlarning natijasini ham aks ettiradi [4, 56-b.]. Bu holat o'zbek madaniyatida ijtimoiy uyg'unlik va jamoaviylik muhim o'rin tutishini ko'rsatadi.

Ispan tilida esa frazeologik birliklar ko'proq individual hissiy tajribani aks ettiradi. Masalan, "estar en las nubes" iborasi insonning o'z ichki dunyosiga berilib ketganini bildiradi. Bu ibora shaxsning individual psixologik holatini ifodalaydi va jamiyatdan nisbatan mustaqil hissiy tajribani aks ettiradi [9, 145-b.]. Bu esa ispan madaniyatida individualizm elementlari kuchliroq ekanligini ko'rsatadi.

Lingvomadaniy tahlil shuni ko'rsatadiki, frazeologik birliklar milliy mentalitetni aks ettiruvchi muhim vosita hisoblanadi. O'zbek xalqida hissiyotlarni bevosita ochiq ifodalashdan ko'ra, ularni bilvosita, obrazli vositalar orqali ifodalash an'anasi mavjud. Masalan, "yuragi orqaga tortdi" iborasi qo'rquv yoki ikkilanishni ifodalaydi, lekin bu holat bevosita emas, balki metaforik tarzda ifodalanadi [8, 67-b.]. Bu o'zbek madaniyatida ehtiyotkorlik, mulohazakorlik va ijtimoiy me'yorlarga rioya qilish kabi qadriyatlarning ustunligini ko'rsatadi.

Aksincha, ispan tilida hissiyotlarni ochiq va bevosita ifodalash keng tarqalgan. Masalan, "no tener pelos en la lengua" (tilida tuk yo'q) iborasi ochiqchasiga gapirishni bildiradi. Bu esa ispan madaniyatida emotsional ochiqlik va ekspressivlik muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi [5, 93-b.].

Frazeologik birliklarning semantik tuzilishini tahlil qilish jarayonida metafora va metonimiya asosiy mexanizmlar sifatida namoyon bo'ladi. Lakoff va Johnson tomonidan ishlab chiqilgan konseptual metafora nazariyasiga ko'ra, inson abstrakt tushunchalarni konkret tajriba orqali anglaydi [11, 173-b.]. Shu nuqtai nazardan qaraganda, hissiyotlar ko'pincha jismoniy holatlar yoki predmetlar orqali ifodalanadi. Masalan, "yuragi muzlab ketdi" iborasi qo'rquvni sovuqlik orqali ifodalaydi. Ispan tilida ham "quedarse frío" iborasi xuddi shu ma'noni bildiradi. Bu o'xshashliklar konseptual metaforalarning universalligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, frazeologik birliklarning konnotativ ma'nolari madaniy kontekstga bog'liq holda shakllanadi. Masalan, o'zbek tilida "ko'ngli tog'dek ko'tarildi" iborasida "tog'" obrazi barqarorlik va ulug'lik ramzi sifatida ishlatiladi. Ispan tilida esa boshqa obrazlar ustunlik qiladi. Bu esa turli madaniyatlarda tabiat va muhitning tilga ta'sirini ko'rsatadi [7, 201-b.].

Frazeologik birliklar orqali hissiyot ifodalashda pragmatik omillar ham muhim rol o'ynaydi. Nutq jarayonida frazeologizmlarning qo'llanishi kommunikativ vaziyatga, nutq ishtirokchilarining ijtimoiy maqomiga va madaniy me'yorlarga bog'liq bo'ladi [3, 112-b.]. Masalan, o'zbek tilida kattalarga nisbatan hissiyotlarni ifodalashda ehtiyotkorlik bilan tanlangan frazeologizmlar qo'llaniladi. Ispan tilida esa bunday cheklovlar nisbatan kamroq kuzatiladi.

Shuningdek, frazeologik birliklarning tarjima muammolari ham lingvomadaniy tahlil doirasida muhim masalalardan biridir. Ko'plab frazeologizmlar milliy-madaniy xususiyatlarga ega bo'lgani sababli, ularni boshqa tilga to'liq ekvivalent tarzda tarjima qilish qiyin. Masalan, o'zbek tilidagi "ko'ngli joyiga tushdi" iborasini ispan tiliga aynan tarjima qilish murakkab, chunki bu ibora o'ziga xos madaniy konnotatsiyaga ega [2, 78-b.]. Shu sababli tarjimada funksional ekvivalentlardan foydalanish zarur bo'ladi.

Bundan tashqari, frazeologik birliklar orqali hissiyot ifodalashda tarixiy omillar ham muhim ahamiyatga ega. Har bir frazeologizm ma'lum tarixiy davr, ijtimoiy sharoit va madaniy tajriba natijasida shakllanadi. Masalan, o'zbek tilidagi ko'plab iboralar qadimgi turmush tarzi va urf-odatlar bilan bog'liq. Ispan tilida esa frazeologizmlar ko'pincha Yevropa madaniyati va tarixiy jarayonlar ta'sirida shakllangan [9, 145-b.].

Kognitiv yondashuv nuqtai nazaridan qaraganda, frazeologik birliklar inson tafakkurining mahsuli sifatida qaraladi. Ular orqali inson dunyoni idrok etadi va hissiy tajribasini ifodalaydi. Frazeologizmlar inson ongidagi konseptual tizimlarning til orqali namoyon bo'lishidir [11, 173-b.]. Shu sababli ularni o'rganish inson tafakkurining milliy xususiyatlarini aniqlashga yordam beradi.

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, frazeologik birliklar orqali hissiyot ifodalash til va madaniyatning o'zaro ta'sirini aks ettiruvchi murakkab hodisa hisoblanadi. Ular orqali nafaqat hissiy holatlar, balki milliy qadriyatlar, ijtimoiy me'yorlar va dunyoqarashlar ham ifodalanadi. O'zbek va ispan tillaridagi frazeologik birliklarni qiyosiy o'rganish esa lingvomadaniy tadqiqotlar uchun muhim ilmiy asos yaratadi.

Umuman olganda, frazeologik birliklar hissiyot ifodalashning eng samarali vositalaridan biri bo'lib, ular tilning obrazlilik darajasini oshiradi va nutqning ta'sirchanligini kuchaytiradi. Shu bilan birga, ular milliy madaniyatning muhim elementi sifatida til orqali avloddan-avlodga o'tadi va saqlanib qoladi.

Xulosa

O'zbek va ispan tillarida frazeologik birliklar orqali hissiyot ifodalash lingvomadaniy jihatdan boy va murakkab hodisa hisoblanadi. Tadqiqot natijalari quyidagilarni ko'rsatdi:

frazeologik birliklar hissiyot ifodalashda asosiy ekspressiv vosita hisoblanadi;

har ikki tilda somatik komponentlar orqali hissiyot ifodalash umumiy xususiyatga ega;

madaniy omillar frazeologizmlarning semantik va funksional xususiyatlariga bevosita ta'sir qiladi;

o'zbek va ispan tillarida hissiyot ifodalashda mentalitet farqlari yaqqol namoyon bo'ladi.

Mazkur tadqiqot natijalari lingvomadaniyat va frazeologiya sohasidagi ilmiy izlanishlar uchun muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Rahmatullayev Sh. *O'zbek tilining frazeologik lug'ati*. – Toshkent: O'qituvchi, 1992. – 45-bet.
2. Kunin A.V. *Frazeologiya sovremennogo angliyskogo yazyka*. – Moskva: Vysshaya shkola, 1984. – 78-bet.
3. Telia V.N. *Russkaya frazeologiya*. – Moskva: Nauka, 1996. – 112-bet.
4. Yo'ldoshev B. *O'zbek frazeologiyasi asoslari*. – Toshkent: Fan, 2001. – 56-bet.
5. Corpas Pastor G. *Manual de fraseología española*. – Madrid: Gredos, 1996. – 93-bet.
6. Dobrovol'skij D., Piirainen E. *Figurative Language*. – Amsterdam: Elsevier, 2005. – 134-bet.
7. Wierzbicka A. *Understanding Cultures through Their Key Words*. – Oxford: Oxford University Press, 1997. – 201-bet.
8. Mamatov A. *O'zbek tili frazeologiyasi*. – Toshkent: Universitet, 2010. – 67-bet.
9. Seco M. *Diccionario fraseológico documentado del español actual*. – Madrid: Aguilar, 2004. – 145-bet.
10. Karasik V.I. *Yazykovoy krug: lichnost, kontsepty, diskurs*. – Volgograd, 2002. – 89-bet.
11. Lakoff G., Johnson M. *Metaphors We Live By*. – Chicago: University of Chicago Press, 1980. – 173-bet.
12. Apresyan Yu.D. *Leksicheskaya semantika*. – Moskva: Nauka, 1974. – 210-bet.

INNOVATIVE
ACADEMY